Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2012 жыл 28-чи январь, шабат кюн. № 14 (18935)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къырал жумушла

КЪМР-ни аграрийлерине бийик багъа берилгенди

РФ-ни Правительствосуну Председателини биринчи орунбасары Виктор Зубков Ставропольда Север-Кавказ федеральный округну эл мюлкюн 2012 жылда айнытыуну вопросларына атап кенгеш бардыргъанды. Аны ишине РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинликли келечиси Александр Хлопонин, федеральный министерстволаны бла ведомстволаны, уллу россейли компанияланы бла банклары келечилери, СКФО-ну субъектлерини башчылары да къатышхандыла.

Виктор Зубков Россей мирзеуню экспорту жаны бла алчыланы санына чыкъгъанын, бюгюнлюкде аны ёлчеми 19,4 миллион тоннагъа жетгенин эсгертгенди. Къыралны эл мюлк предприятиялары келгинди финанс тутхучлулукъларын сакълагъандыла, производствону 20 процентден асламгъа ёсдюргенди,дегенди.

-Север Кавказны регионлары да алгъа иги кесек атлам этгендиле. Бир-бир производствола уа саулай Россейде орта эсеп бла алынгган ёлчемни озгъандыла»,-деп къошханды биринчи вице-премьери. Анга шагъатха ол быллай шартла келтиргенди: былтыр мирзеу ёсдюрюю 18 процентге кёбейгенди, андан 9,9 миллион тонна тирлик алынгганды. Тахта кёгетле ёсдюрюу да аман тюйолдю. Аладан битеу да 1,8 миллион тонна жыйылгъанды. Ол а алгъындан 21 процентге асламды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Комиссияны жыйылыуу

Арсен КАНОКОВ:

Жерни юсюнден вопросну тамам этип бошар кезиу жетгенди

Тюнене КъМР-ни Правительствосуну юйюнде Къабарты-Малкъарда жер реформагъа хазырланыу эм аны бардыры жаны бла республикалы комиссияны жыйылыуу болгъанды. Аны ача, Арсен Каноков Россейни биринчи вице-премьери Виктор Зубковну башчылыгъында кёп болмай Ставропольда эл мюлкню айнытыу жаны бла вопросланы сюзюугъе аталгъан кенгешге ол кеси да къатышханыны юсюнден айтханды.

КъМР-ни Башчысы анда энчи эл мюлклегге субсидияла берирге керекди, деген оюмун туура этгенди. Ол заманда бюджетден 15 процентлик болушлукъну жаланда предприятиялагъа бериу къаллыкъды. «Бизде кёпле терек бахчачылыкъ, тахта кёгетчилик бла кюрешеди, ала ишлеринде алчы технологияны ашла хазырлауда къоранчланы жатысын къайтарыгъа, жерчиликни айнытыугъа да этилликдиле. Эл мюлкню айнытыуда, бек алгъа уа терек бахчачылыкъда бла теплица мюлкню къурауда жетишимлерибизни, алагъа уа кенгешде уллу багъа бичилгенди, эсге алсакъ, Къабарты-Малкъар эл мюлкню жангы даражагъа кётюрюуню эм алчы сынаугъ кенг жайыуну майданы болаллыкъды»,-дегенди Арсен Каноков.

Бу жыйылыуда сюзюлген баш теманы, жер бла байламлы вопросну юсюнден айтханда уа ол, бу ишни ахырына жетдирирге заман болгъанын белгилегенди, жер реформа бла байламлы даулашланы хайырланадыла, алагъа уа болушургъа керекди. Бизге аллай онг берирге айтхандыла. Аллай болушлукъла сютлю малчылыкъгъа мал къоюп, керти иш этерге, жерни хайырланыуну тап амалын табаргъа керекди, дегенди. «Бизге энчи иелик керек болуп турады. Ол вопросну юсю бла мен кёп адам бла ушакъ этгенме. Иеликлеринде кёп жерлери болгъанла аны файдалы хайырландыла. Элледе жерге администрацияны башчысы оноу этген заманда, андан кёп хайыр алынмайды, жерле жылла бла бош турадыла. Биз быллай затны ангыларгъа керекбиз: бюгюнлюкде эл мюлкде жетишимли хайырланылгъан жангы технология файдалы болур ючюн, гитче иелик жюрютгенлени келсерини ёз бахчалары болса игиди. Аны бла бирге элни андан ары айнытыргъа жетерча резерв дагъыда жер болургъа тийишлиди. Аллай жерни арендагъа да берирге боллукъду, алай ол тыш адамны къолуна тюшерге керек тюйюлдю. Ол жаланда элни жамауатыны оноуунда болургъа, аны элни айнытырча хайырланыргъа керекди»,-дегенди Арсен Каноков.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Окъуучуларыбызны тилеклерине кёре

Владимир ПУТИН

Россей: миллет вопрос

Кёп болмай Россей Федерацияны Правительствосуну Председатели, РФ-ни президентине кандидат Владимир Владимирович Путинни «Независимая газетада» «Россей: миллет вопрос» деген статьясы чыкъгъанды. Бусагъатда ол кенг халда сюзюледи. Окъуучуларбызны тилеклери бла биз аны кёчюрюп басмалайбыз.

Россейге тиллерини, адет-тёрелерини, этнослары бла культураларыны кёп тюрлюлюклери бла - миллет вопрос, сёзсюз, бек улу магъананы тутады. Къыралыбызны сакъланыуну баш жолларындан бири граждан эмда миллетле аралы келишиулюк болгъанына угъай дап тюз акъыллы бир политик, бир жамаат къулукъчу да айталлыкъ тюйюлдю.

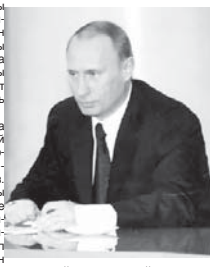

Дунийда не зат бола тургъанын, къаллай къоркъуулу ишле бир бирге къалана баргъанларын биз кёрюп турабыз. Миллетле, динле аралы къатылыкъны кючлене барыуу-шёндюгю заманны шартыды. Миллетчилик, башха диннге тёзюп болмау- барып тохтагъан радикальный къауумланы бла къымылдауланы ниет мурдорлары боладыла. Къыралны эгей, буза барадыла, жамауатны бёледиле.

Миграция асыры уллудан, ол а мындан ары бютюн кенг жайыла барлыгъына сёз да жокъду, анга энди сау континентлени жашау турмушларын бла сыфатларын тюрлендирирге боллукъ «жангъан битеулю кёчюу» деп айтадыла. Миллионла бла адамла жашауларын игилендириу амалтын ачлыкъ, жаланнгачлыкъ сынагъан, къаугъаладан, социальный терслиддеи безиген регионладан башларын алып кетедиле.

«Миллет вопросну кючленнгени» башхаладан иги айныгъан, къолайлары уллу болгъан, алгъын кимге да иги кёзден къарагъанлары, тёзюмлюлюклери бла ёхтемленген къыраллагъа да жетгенди. Бюгюнлюкде уа ала жамауатларына башха культураланы къошаргъа, тюрлю-тюрлю адет-тёрелени,динлени, миллетлени бирге байлашдырыр,бир тюрлю къаугъасыз жашатыргъа кюрешгенлери хайыр келтирмегенине женгдигенди.

Ассимиляцияны «къазаны» къайнаргъа унамай тохтагъанды - кючала баргъан миграцияны «эритирге» энди аны къолундан келмейди. Ассимиляцияны себеби бла биригирге деген ниетни терслеген «мультикультуризмни» политикагъа сингген анга шагъатлыкъ этеди. Ол «аз санлыланы энчиликлерин сакъларгъа эркинликлерин», байракъ этип, биймикге кётюреди, алай ол эркинликлени тамыры халкъны эмда жамауатны алпында граждан, адеп-къылыкъ эмда культура борчлары бла бегитмейди.

Кёп къыраллада бирге жокъу болуп тургъан миллет-дин жамауатла къураладыла. Ала тургъан жерлерини жамауатына къошулгъанны къой, аланы жашау болумларына юйренирге артталыда унамайдыла. Кёчюп келгенлени кёп тёлюери социальный пособиялагъа жашагъан, алай тургъан къыраллары тиллеринде сёлешмеген сау квартелла эмда шахарла болгъанлары белгилиди.

Ахыры 3-чю бетдеди.

Тюбешиу

Тюзюн тинтиуле тохташдырлыкъдыла

КъМР-ни башчысы Арсен Каноков орта кюн ингирде республикалы сабий клиника больницада болгъанды. Ол бу учреждениянда январь айны ал кюнлеринде сегиз сабий нек ёлгенини сылтаугъ билир мурат бла баргъанды ары. Биринчиден, Арсен Баширович къагъанакъла тургъан реанимация бёлюм бла шагъырейленнгенди, ызы бла бу учреждениянны ишчилери бла кенгеш бардыргъанды.

Республиканы Башчысы тюрлю-тюрлю хапарла жайып турмай, Следствие управление бардыргъан сюзюулени сакъларгъа чакъыргъанды. «Нек тинту ачыкъ бардырылса сюеме. Тюзню тохташдырыр ючюн а сабийлени ёлюклерин жангыдан къарагъра тийишлиди. Битеу къыралларда да алай этедиле, бизде аланы терк окъуна нек бастырып къойгъанларын ангыламайма. Муслийман динни сылтаугъа тутуп, ата-анала унамагъандыла деген да терсди, сабийи нек ёлгенин кертисин тохташдырыргъа сюйгенле да бардыла», - дегенди.

Арсен Каноков бла бирге больницада Правительствону Председатели Иван Гертер да болгъанды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Эсгериу

Кертиликни бла тюзлюкню кючлю жакъчысы

Социалист Урунууну Жигити, РСФСР-ни Горький атлы саугъасыны, СССР-ни Къырал саугъасыны да лауреаты Алим Пшемахович Кешоков (1914 -2001 жылла) къабарты, совет литературада да кесини уллу ызын къойгъанды.

Поэзияда, публицистикада, драматургияда, прозада да ишлегенди ол. Назмучулукъ ишин Алим 1930 жыллада башлагъанды. Аны чыгъармалары ары дери жазгъанлагъа ушамагъандыла. Ол, жангы жашауну адамы, социалист оюмлагъа берилип, тёгерегинде тюрлениулеге жаш поэтни кёзю бла къарагъанды.

Уллу Ата журт урушха тири къатышхан жазыучу къаламын анда да къоймагъанды. «За Родину», «Сын Отечества» газетледе дайым да материаллары басмаланнгандыла. Ол кезиуде Къулийланы Къайсыннга да тюбегенди. Мамыр жашау тохташдырылгъанда, Кешоков поэзия бла бирге прозагъа да айланады. Ол уллу къыйынлыкъдан къутулгъан адамланы жашау жолларын, кесини ёз оюмларын алай тюрлю ачыкълауну поэзге санагъанды.

Ала бла бирге ол тыш къыраллада жашагъан адыгълагъа да эс бурады. Жазыучу метафораны, тилни да уста хайырлана, гитче назму – миниатюрачыкъланы жазады. Аны «Кубок неба» деген китабы поэзиясында бек магъаналыгъа саналады. Алим Кешоковха аны ючюн СССР-ни Къырал саугъасы берилгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Промышленность

Умутландыргъан атламла

Тырныауузда вольфрам-молибден магъадан чыкъгъан жерде сырьёну инновациялы технологиялы хайырланып жарашдырыучу тау-металлургия комплексни къурау ишлени мындан ары бардыры мурат бла КъМР-ни Правительствосу 2011 жылда 30-чу декабрьде буйрукъ этген эди. Анга кёре «Вольфрам» компаниянны генеральный директору Михаил Горбачёв, регионланы айнытыу Битуроссей банкны вице-президенти Михаил Михайлов эм Внешэкономбанкны табийгъат байлыкъла департаментини директору Ильгиз Валитов бла тюбешген эди. Ани итогу бла Тырныауузда вольфрам-молибден магъадан чыкъгъан жерни жангыдан хайырланыуну ишни белгиленген график бла эм бирге бардырыргъа деп оноу этилгенди.

Тырныауузда вольфрам-молибден магъадан чыкъгъан жер хайырланып башланса, ол жаланда промышленностну аякъландырыугъа себеплик этип къаллыкъ тюйюлдю. Къабарты-Малкъарда эм саулай да Север-Кавказ Федеральный округда жашагъанланы социальный болумларын игилендириклди. Аны бла бирге Тырныауузу шахарны специалистлерин иш бла жалчытырыкъды. Жангы ишчи жерлени къураргъа эм республикада ол комбинат бла байламлы башха производстволаны аякъландырыргъа да себеплик этерикди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат

Башламчылыкъ

Окъуучулагъа таплыкъгъа

Нальчикни жер-жерли администрациясы Культура управлениясыны жыйылыуунда Аралы библиотека системаны башчысы Людмила Машукова билдиргеннге кёре, ала сайт ачарыкъдыла.

Бюгюнлюкде Аралы библиотекада эм аны филиалларында онтёрт компьютер эм башха техника бардыла, тёрт учреждениянда Интернет къошхандыла. 2012 жылда энтта да аллай биринде сетъде ишлерча жерле боллукъдула. Бизге келгенлени сейирлерине кёре энчи программа хазырлана турадыла. Бусагъатда уа кесибизни сайтыбызны ачар муратлыбыз. Бери кеслери келалмагъанла китапланы анда окъурукъдула. Жууукъ заманда уа библиотеканы хайырланнган адамланы эсепде тутарча электрон база жарашдырлыкъбыз, дейди Людмила Машукова.

Проектни жашауда бардырырча ахча муниципальный бюджетден бёлюнюрюкдю.

Юлия БЕКУЗАРОВА.

Терек бахчачылыкъ

Жылгъа – миллион тонна кёгет

Къабарты-Малкъар Республиканы терек бахчачылары быйыл бир миллион тонна жемиш-наныкъ продукция чыгъарыргъа мурат этедиле. Анга жетерге уа битеу онгла бардыла.

Озгъан жылда 1,5 минг гектардан аслам жерге кёпжыллыкъ битимле орнатылгъандыла, ол санда 750 гектарда терк айнытган терек бахчала къуралгъандыла. 2008-2011 жыллада аллай бахчала бир минг гектардан аслам жерни алгъандыла, деп билдиргендиле бизге КъМР-ни Эл мюлк министерствосуну пресс-службасындан.

Былтыр 66 гектарда италиялы эм голландияны технологияла бла жемиш терек зыгытланы ёсдюрюк питомник ачылгъанды, анда бир миллиондан артыкъ зыгыт ёсдюрюргге боллукъду.

Быйыл 1,4 минг гектаргъа кёпжыллыкъ битимле орнатыргъа, ол санда 800 гектарда терк айнытган терек бахчала салыргъа план барды. 2020 жылгъа уа аланы саны он минг гектаргъа дери жетдирилликди.

Кёпжыллыкъ битимлени орнатыугъа эм алагъа къараугъа этилген къоранчланы компенсациялаугъа къыралны жанындан болушлукъ терек бахчачылыкъны айнытыугъа уллу себеплик этеди. 2011 жылда Къабарты-Малкъарны терек бахчачыларына федеральный эм республиканы бюджетледен 245 миллион сом ахча берилгенди. Быйыл а ол ёлчем андан ары да ёсер деп сакъланады.

Специалистле тергегенлерине кёре, Къабарты-Малкъарда 2024 жылгъа терек бахчала барысы да тирлик берип башласала, бир жылны ичинде бир миллион тонна жемиш-наныкъ продукция жыяргъа мурат барды. Бюгюнлюкде уа республика 84 минг тонна жемишле эм наныкъла жыйылады, ол а бизни халкъыбызны ол жаны бла излемлерин толусунлай жалчытады.

Россей Федерацияда, медицинаны айтыуу бла, бир жылгъа хар адам 90-100 килограмм жемиш-наныкъ продукция ашаргъа керекди. Россей кеси чыгъаргъан продукция бла ол ёлчемни жаланда 15,6 процентни жалчытылынады неда жылгъа бир адамгъа 14,8 килограмм жетеди. Ол жаны бла кемлик (дефицит) тыш къыралладан келтирилген продукция бла жалчытылынады, ол а 2,4 миллион тоннады.

Бизни корр.

Шимал Кавказ кюн сайын 2 бет

Бирикген союз къураргъа таукелдиле 2 бет

Тамблагъы кюннге ийнана 4 бет

Жугъутурланы эришиулери 4 бет

Арсен КАНОКОВ:

Жерни юсюнден вопросну тамам этип бошар кезиу жетгенди

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Къырал ырысхыны эм жер байлыкъланы министри Хабдульсалам Лигидовну айтханына кёре, жерни хайырланыу, реформа жаны бла оюмла комиссиягъа тохтамай келгенлей турадыла. Аланы барысыны да магъанасы бирди: эл мюлкню сюрю эм чаллыкъ жерлерини жаланда бир кесеги бёрилгире керекди гражданланы иеликлерине. Комиссияны членлери барысы да эллени тийрелеринде, къатларында жайлыкъланы энчи иеликге берирге жарамагъанын айтхандыла. Бир тюрлю даулап, чюйрелик чыкъса, аны тюзетир ючюн тюшюлю закон къабыл этилирге керекди. Андан сора да, жер фондну бир кесеги къырал эм муниципал резервде къалмай жарарыкъ тюйюлдю, дегенле да бардыла.

Хабдульсалам Лигадов дагъыда бу затны эсге салгъанды. КъМР-ни Башчысы Арсен Каноковну къыралны оноучуларына тилегине кёре, РФ-ни Президенти федеральный магъанылы 70 минг гектар жерни республиканы муниципал иелигине берирге деп буюргъанды. «Ол жерле муниципалитетлеге жылны биринчи жарымында берилликдиле», - дегенди министр.

Арсен Каноков реформаны келир жылда бардыры башларгъа кереклисин белгилегенди, ары дери уа жерни гражданланы иеликлеринде бериуню механизмин ачыкъ этерге тийишлиди, дегенди. Ол реформаны проекти аслымлы информация органлада басмаланырыгъын айта, республиканы жамауаты аны сюзерча эм аны бла байламлы оюмларын айтырча онгла къураргъа сёз бергенди.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Кертиликни бла тюзлюкню кючлю жакъчысы

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Сёзсюз, литератураны сюйгенле жазыучуну процесын иги биледиле. Тогъуз романны автору хар биринде да бийик гуманизмге, адет тёрелеге къгтичилей къалыуну керекликин кётюргенди. Алада Кешокову дуниягъа оюмлу къарай билгени, тарыхны, философияны, литератураны, искусстону да иги билгени кёрюнгенди.

Романларыны санында «Вершины не спят», «Сломанная подкова» дегенлери энчи жерни аладыла. Белгили кесаматчы Н.Джусойты биринчи романын Шимал Кавказны халкъаларыны литератураларында жангы сёзге санагъанды. Ол, эллилени жашауларын кёргюзте, халкъыны тарых жолун да ачыкълай, фольклорну да хайырланып, чыгъармаларын байыкъландыра билгенди. Аны жигитлери буруннгу заманланы эслеринде тутхан адамла болуп, ёмюрле биригин, романлары бир тюрлю энциклопедия бет алгъандыла. Кешоковну «Вершины не спят» деген гёрге кёре фильм да салынгнанды.

Кёп тюрлю оюмланы, ол санда аны терслеп сёлешген сёзлени да эшитирге тюшюнди Алим Пшемаховичге «Сломанная подкова» деген романындан сора. Республиканы таматаларыны да ыразы тюйюл эдиле анда айтылгъан затла бла. Алай жашау, бара – бара, хар затны да жерине салгъанды. Кешоков битеу жашауун халкъына, тюзлюкге къуллукъ этгенин кёрпюстгенди. Жазыучу кеси уа аны бла бир заманда жашагъан адамны башкагъа ушатмай, миллет энчилигин, къылыгын да ачыкълауну литературада бек кыйын иште санагъанды.

Жазыучу «Вид с белой горы» деген повестинде ёз жашауына къайтханды. Ол кёп жылланы Москвада жашагъанлыкъгъа : «Мени хар жазгъанын республикама, мени тапхан, ёсдюрген жериме аталгъанды. Кесими халкъымдан бир заманда айырмагъанма, аны себелли хар жангылыкъ, тюрлеину да мени сансыз къоймагъанды, бир зат да ызыймай, озуп кетмейди»,- дегенди.

Алим Кешоков жашаудан кетгенликге, аны ызындан келгенлеге бай хазна къойгъанды. Бир зат да озмайды, ыз къоймай.

Жазыучуну жашаудан кетген юнюнде – 30-чу январьда - аны атын жюрюттен орамда эсгертмесини къатында 12 сагъатда митинг боллукъду.

Басмагъа **САРАККУЛАНЫ Асият** хазырлагъанды.

КъМР-ни аграрийлерине - бийик багъа

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Субъектлени оноучулары кеслерини регионларында хал бла шагъырей этгендиле. Арсен Каноков Къабарты-Малкъарда къысха заманны ичинде битим берип башлагъан терек бахчачылыкъ терк айнып баргъаныны, тахта кёгетле ёсдюрген теплица комплекслени саны да ёсгенин айтханды. Былтыр республикада 1,5 минг гектардан аслам жер кёпжыллыкъ битимлеге бёлюнгенин, 2008-2011 жылларда уа мингден артыкъ гектаргъа жемиш терекле салынгнанларын билдиргенди.

Дагъыда оп айтханыча, регионда башлары жабылгъан жерледе тахта кёгетле ёсдюрюу амалла жайыла барадыла, адамла жемиш-кёгетни сау жылны алыргъа онг чыкъгъанын бек жаратадыла. «Бюгюнлюкде Къабарты-Малкъарны эл мюлк товарла чыгъарыучулары битимле бла кесибизни халкъыбызны жалчытхаланлары бла бирге аны тышына да элтип сатадыла»,-деп, Арсен Каноков Юртар Зубковну республикагъа чакъыргъанды.

Вице-премьер республиканы башчыларына теплицаланы, терек бахчаланы да жайгъанлары ючюн ыспас этгенди, федеральный правительствону жанындан да болушлукъ болуруна себеллик этерге айтханды.

Александр Хлопонин да махтагъанды Къабарты-Малкъарны терек бахчачыларын бла тахта кёгетле ёсдюрюучюлерин. Краснодар крайны оноучуларын а КъМР-ге барып, аны сынауына юйренирге кереклисин айтханды.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Жыйылыу

Бирикген союз къураргъа таукелдиле

Орта кюн КъМР-ни Культура фондунда бизни республиканы бла Северная Осетия – Аланияны кинематографистлерини союзларыны келечилери жыйылыгъандыла. Анда ол жыллада чачылгъан Шимал Кавказны тийишли союзун жангыртыу вопрос бла энди боллукъ биригиуню съездине барлыкъ къууумну къурау вопросла союзюгендиле.

Къонакъла уллу делегация бла келген эдиле. Аны санында ВГИК-ни бошагъан белгили устала, алгъыннгы союзну председатели Вячеслав Гулуев, режиссёрла Рафаэль Гаспарянц, Темина Туаева, Борис Кантемиров, сценарист Индира Черджиева, оператор Михаил Немысский эм башхала да бар эдиле. Жыйылыугъа бизни кинематографистле, Культура министерсвону келечиси Римма Герасимова да къатышхан эдиле. Аны КъМР-ни кинематографистлерини союзуну таматасы Владимир Вороков бардыргъанды.

Бек алгъа къонакъбайла, бу сууукъ кюнлеге да къарамай, Дюгерден келгенлеге ыразылыкъларын билдирип, алагъа киногъа, аны тарыхына аталгъан китапланы саугъагъа бергендиле. Биз барабыз да билебиз, совет жыллада, Северная Осетияда киностудия ишлеп, анда жарагъан художестволу фильмле салып, бизни актёрланы бир къаууму алада ойнап тургъанларын да. Къырал чачылгъанда, алгъыннгы байламлыкъ къалмай, хар республикада кеслери союзла къурагъан эдиле. Арт заманда тюрлениуле биягъы кинематографистлени бириндирирге керекличигине тюшюндюргендиле.

Жыйылыуда анга уллу эс бурулгъанды. Аны бардыргъан Вороков ахшы хапарны да билдиргенди: республиканы башчысы киноны айнытыргъа деп 10 миллион доллар береди. Къонакъла анга къууаннганларын жашырмагъандыла, ол ахчаны киностудия ишлерге къоратмай, фильмле салып башлагъыз деп, кеслерини оюмларын да туура этгендиле. Владимир Халидович «НОТР – Нальчик» каналны студиясы ол жумушха жарарыгъын, аны бла байламлы бизге белгили кинорежиссёр Карен Шахназаров келирге кереклисин да айтханды.

Вячеслав Гулуев ол вопросну жууукъ заманда таплыгъы бла тамамларгъа тийишли болгъанына эс бургъанды. Мындан эки жыл алгъа Грозный шахарда киностудия ачаргъа деген оноу болуп, алыкъа да ол иш жеринден да тепмегенин эсгергенди. Дюгерли кинематографистлени бу жаны бла уллу сынаулары болгъанын да чертирге керекди. Сёз ючюн, бери келген режиссёрланы, хазна къалмай, хар бирини кеслерини энчи студиялары барды. Алада тохтамай фильмле алынып тургъаны себелли актёрла бери да келалмагъандыла.

Бир къауум предложениягъа тынгылап, ахырында хар республикада союзланы жыйылыуларын бардырып, устав да къурап, Москвадагъы съездге барлыкъланы къауумун алай белгилерге дегендиле. Шимал Кавказда бирикген союзну къурар ючюн да, башха республикалада коллегалары бла сёлеширге керекди.

Дюгерде кинематографистле аслам эселе, бизде уа аланы саны жыйырмагъа жетеди. Дагъыстанда андан да азды. Чеченден бла Ингушетиядан хапарлы тюйюлдюле. Алай Шимал Кавказны союзу жангырыргъа кереклисе ыразы болмай, чюйре тургъан а чыкъмагъанды.

Жууукъ заманда, къонышу республикалада коллегала бла да сёлешип, бу вопросну да таплыгъы бла тамамларгъа дегендиле.

ТАШЛЫЛАНЫ Асият.
Суратны автор алгъанды.

КОЛЛЕГИЯ

Баш борч - адамланы къоркъуусузлукъларын жалчытыуду

Къабарты-Малкъарда МВД-ны коллегиясы бу кюнледе 2011 жылда оператив-къуллукъ этиу ишини итоглары сюзгенди. Анда террорчулукъ къоркъуну азайтыу, адамланы аманлыкъчыладан сакълау, РФ-ни Президентин сайларгъа хазырланнган кезиуде законлукъ эм жамаат низам болурун жалчытыу, экономикада аманчылыкъгъа, власть органлада коррупциягъа къажау кюрешни кючлеую, жоллада болгъан аварилада адамланы ёлгенлерин азайтыу дегенча вопросланы юслеринден сёз бергъанды.

Аны ишине КъМР-ни Парламентини Председатели Чеченланы Ануар, КъМР-ни Экономика эм жамаат къоркъуусузлугъуну советини секретары Руслан Ешугаов, Россейни Президентини Север-Кавказ федеральный округа толу эркинликли келечисини аппаратыны КъМР-де федеральный инспектору Владимир Канунников, КъМР-ни Баш соттюню председателини къуллугъун толтургъан Заур Кодзоков, КъМР-ни прокурору Олег Жариков, Россейни Следствие комитетини КъМР-де Следствие управлениясыны оноучусу Валерий Устов, Россейни Наркоконтролюну федеральный службасыны КъМР-де Управлениясыны начальниги Кълубайланы Руслан эм башхала къатышхандыла.

Коллегиясны ийлыыуун КъМР-де ич ишлени министри Сергей Васильев ачханды эм бардыргъанды. Тёреде болгъаныча, ол жыйылыу ишин башлагъыннчы энчи составны алчы къуллукъчуларына бла службаланы таматаларына саугъана бергенди. Андан сора ол энчи составны жыйыны ичинде ишине анализ этгенди. Министерство-ну территориялы органларыны оноучуларыны 75 проценти эм министерстону бёлюмлерини таматаларыны 80 проценти алышындырылгъанларын эсге салгъанды.

Граждан обществону институтлары бла келишип ишлеуню андан ары игилендириуню, мадарларыны юсюнден айта, республикада дин конфессиланы таматалары эм адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный бла бир бирге болуша ишлеуню юсюнден келишим этилгенин чертгенди.

Министр андан ары сёзюнде ич ишлени органларыны бла борчлары адамланы къоркъуусузлукъларын жалчытыу болгъанын айырып белгилегенди. Банда къауумланы жамауатны тынчлыгъын алып тургъанлары бюгюнлюкде право низамны сакълагъан органланы кыйгъы этдиреди. Аны бла байламлы дин экстемизмге бла терроризмге къажау къаты кюреш бардырыргъа тюшеди -дегенди.

Болумну тап халгъа келтирир ючюн республикагъа былтыр январьда Баш округ управлениясы резервини къауумундан къошакъ кючле келтирилгендиле. Россей Федерациясы терроризмге къажау миллет комитетини оноуу бла республикада 10-чу мартдан 25-чи апрельге дери кезиуде Нальчикде эм беш районда юч болжалда комплекс халда энчи операция бардырылгъанды. Право низамны сакълаучу органланы биригип, бир оноугъа сыйынып кюреш бардыргъанларыны хайырындан, банда къауумла болумну андан да осал этерге кюрешгенликге, муратларына жеталмагъандыла, аланы ийманлары иги кесек уатылгъанды.

Республикада законсуз сауутланнганладан 79 адам жокъ этилгенди, 123-сю къолгъа тюшгенди. Бандитле кёп адамны ичинде жашаргъа жаращдырылгъан жашар жер эм сауутла букъдурулгъан 37 уру, къолдан ишленнген чачдырычу затла къуращдырылгъан 4 лаборатория табылгъандыла. Законсуз жюрютюлген 170 саут, 16 минг патрон, къолдан ишленген 67 чачдырычу устройство сыйырылгъандыла.

Террористлеге ачха бла болушуу тбла байламлы республикада бириничи кере юч уголовный иш ачылгъанды. Аладан бири аманлыкъ ишни боюнуна алгъанды. Ол юч жыл бла жарымны тутмакълыкъ сынарыкъды. Къалгъан экси уголовный ишге уа РФ-ни Следствие комитетини КъМР-де Следствие управлениясына къарала турады.

Докладчы айтханнга кёре, орамлада эм жамауат жыйылгъан жерледе осал ишлени саны азайгъанды. Жаш адамла къатышып этилген аманлыкъчылыкъ да аз бола барады. Артыкъда ичги ичип право низамгъа бузукълыкъ этгенле. Битеу алып айтханда, регистрация этилген аманлыкъ ишлени саны 11 процентге, адамны саулугъуна, дерт этип, уллу заран тюшюрюу-14,7, артыкълыкъ этиу-11,8, чабыууллукъ-35,3, уручуллукъ-20, транспорт урлау 59,1 процентге азайгъанды.

Экономика сферада этилген аманлыкъ ишлеге къажау кюреш артдан артха кюч ала барады. Миллет проектени жашауда бардыруъгъа бюджетден бёлюнгген ахчагъа сууукъ къол жетмез ючюн этилген мадарланы хайырындан 17 аманлыкъ иш ачылъаннганды, аланы юсю бла къыралгъа 50 миллион сом къайтарылгъанды. Алай КъМР-де МВД-ны оператив службалары тохташдыргъанна кёре, къыралны экономикасына миллиард сомдан артыкъ къоранч тюшююлгенди. Бакханёнок эм Эски Черек элледе жалгъан араксы чыгъарылгъан жашырын цехле табылгъандыла. Нальчикде бла Тёбен Куркужинде жалгъан федеральный энчи маркала чыгъарылып тургъандыла.

Министр дагъыда республикада криминал болумгъа къайтып, ол жаны бла хал алыкъа кёп басарча болмагъанынангылатханды. 2011 жылда банда къауумла саут бла 87 чабыууллукъ этгендиле. Аладан бла 13 мамыр адам ёлгенди, право низамны сакълаучу органланы 30 къуллукъчусуну жашаулары юзюлгенди, гражданладан бла ич ишлени органларында къуллукъ этгенледен да 40-дан аслам адам жаралы болгъанды.

Сергей Васильев республикада эндиге дери да дин-экстримист ниетлеге къажау кюреш тийишли даражада бардырылмагъанын белгилей, жамауатны арасында бир бирге хурмет этиуге, тёзюмлюкге чакъыргъан ише алыкъа аты-саны болсун деп бардырыладыла, миллетчиликге къажау кюреш тийишли даражада тюйюлдю, иш бла жалчытыугъа къайгъырыу къурыусузду, дегенди. Ол а банда къауумла жаш адамланы кеслерине къошагъа себеллик этеди.

Министрахырында энчи составны 2012 жылда баш борчларын белгилей, быллай шартлагъа айырып эс бургъанды. Бек алгъа, жамауат бла байламлыкъны кючлерге, право низамны сакълагъан органланы ишлерин халкъгъа баям этиуде информацияны не къадар кенг хайырланыргъа, энчи составны хар адамыны законлукъну алжаусуз толтуруруна, аланы хар бирини адеплиги, низамлы болуруна къайгъырыргъа, ведостволану арысында байламлыкъны кючлерге, банда къауумланы болгъан жерлерин тохташдырыргъа, аланы эм алагъа болушханланы табаргъа эм жокъ этерге degенча борчланы тамамлаугъа не аз да ат башындан къарау болмазгъа кереклисин къаты эсгертгенди. Андан сора да, кадрланы хазырлауну, ишге салыуну жууаплылыгын белгилей, эсеп-регистрация низамны кючлерге кереклисин айтханды.

Баллай уллу эм жууаплы борчланы жетишимли тамамлар ючюн, degенди Сергей Васильев, биз КъМР-ни Парламентини, Республиканы Башчысыны эм Правительствосуну болушлукъларына ышанабыз.

Жыйылыуда чыгъып сёлешгенле республикада къоркъуусузлукъну жалчытыу социально-экономика айнытыуну мурдору болгъанын айырып чертгендиле. Руслан Ешугаов коррупциягъа къажау кюрешни кюлгъа бютюнда къаты алыргъа кереклисин айтханды.

Россей Федерациясы Президентин айырылагъа хазырланган кезиуде республикада адамланы къоркъуусузлукъларын жалчытыугъа, оператив болумну тап халгъа келтирирге кереклисине битеу кючню салыргъа керекбиз, degенди С.В.Васильев.

Басмагъа **ТЕММОЛАНЫ Мухадин** хазырлагъанды.

Шимал Кавказ кюн сайын

«Политикадан ариу кетерге сюеме»

Рамзан Кадыров терроризмге къажау кюрешни бошап, политикадан кетерикме degенди. «Боюнума алгъан борчланы толтурсам, политикадан тыншчыкъ кетип къаллыкъма – ол манга бек уллу жууаплылыкъды, бек улу насыпды»,-degенди журналистге бла тюбешгенинде республиканы башчысы.

-Шёндю республикада хар зат да аягъы юсюне сюеле турады, ахшы болумла къураладыла, терроризмге къажау кюреш бошала барады, мени оюумума кёре, ол да жууукъ кезиуде бошалыр, ма ол заманда кёрюрбюз къалай ариу кетеригими да,-degенди ол. Аны бла бирге Чеченни лидери, келе тургъан бла къладкада регионну башчысына кесини кандидатурасын кёргюзтюрлюгюн буюкъдурмагъанды.

-Угъай, мен алай демегенме,-degенди Кадыров, энди кесини энчи ишлери бла кюреширге, юйюрю бла дайым да бирге болургъа сюйгенин да айтып. -Кеси жашауууну къурар, юйюрюм бла болур жыл сан жеттенди, мени уллу юйюрюм барды, мен анга аз эс бурама шёндю,-degенди ол.

Мурат Кумпилов – Адыгеяны премьер-министри

Адыгеяны Къырал Советини – Хасэни (парламентини) депутатлары Мурат Кумпиловну премьер-министрни къуллугъуна экинчи болжалгъа салынгнганына ыразылыкъларын республиканы башчысына билдиргенديле. Жыйылыуда 47 депутатдан аны ючюн 43-сю къол кётюргенديле.

Депутатланы аны кандидатурасы бла шагъырейлендиргенде Аслан Тхакушинов республиканы социальный-экономика айнытыуна, инвестиция болуманы игилендириуде, дуния экономика къытлыкъдан къутулууда, федеральный программаланы жашауда бардырыуда, социальный сфераны модернизациялауда эм кёп башха ишледе жетишимле М. Кумпиловну эм аны командасыны уста эм иги ишлегенлерини хайырындан болдурулгъандыла. Ол себепден мен бу къуллукъда андан ары ишлерик адам болмаз degен, мени предложениямы къабыл этигиз деп, тилегенди депутатладан.

Къол кётюрюню итоглары билдиргенден сора, Адыгеяны Башчысы Кумпилов Муратны премьер-министрни къуллугъуна, Алексей Петрусенкону уа аны орунбасарыны къуллугъуна салынгнганларыны юслеринден указгъа жыйылыуу баргъан залда окъуна кюл салгъанды.

Абхазияны делегациясы Сирияда жерлешлери бла тюбегенди

Абхазияны правительстволу делегациясы Сириягъа официальный халда баргъан кезиуде абхазлы диаспораны келечилери бла тюбешгенди. Делегацияны башчысы – репатрация жаны бла Къырал комитетни председатели Зураб Адейба журналистге бла тюбешгенинде айтханына кёре, жерлешле Ата журтларына къайтыргъа хазырлыкъларын билдиргенديле. «Алай эсе да, Сириядан аслам санда кетерге сюйгенлени уа кёрмегенбиз», - дегенди ол.

Делегацияны санында республиканы тыш къырала бла ишлерини министри Инар Гицба эм Турцияда абхазлы культура араланы Федерациясыны таматасы Феридун Акусба да болгъандыла. Миссияны баш мураты къыралда кыйын политика болумлада диаспора къалай жашау этгенини юсюнден керти хапар билиудю. Ата журтларына къайтыргъа сюйгенлеге себеллик этиуню шарт жолларын сюзюуду.

Мирзеу сатыу бла алчыланы санында

Бизни къыралыбыз 25-чи январьгъа дери тыш къыраллагъа 19,5 миллион тонна мирзеу сатханды. Аны юсюнден Шимал-Кавказ федеральный округда эл мюлкню айныуына жораланып, Ставропольда бардыырыгъан жыйылыуда биринчи вице-премьер Виктор Зубков айтханды. «Россия аллай кёрюмдюле жаны бла алчыланы санына жангъидан къошулгъанды. Аллай шартла январны ахырында бир заманда да болмагъандыла»,-дегенди ол.

2011 жылны итогларыны юслеринден айтханында эл мюлк предприятияла ахча жаны бла тутхучлулукъну жалчытхандыла, производствону ёлчемин 20 процентге кёбейтгенديле. Зубковну айтханына кёре, бёлюмню айнытыуну федеральный даражалы мурдору къуралгъанды. Быйыл жерчиликни айнытыугъа къуру федеральный бюджетден окъуна 50 миллиард сом берир план барды – ол озгъан жылда берилгенинден эсе 4 процентге кёпдю. Регионлану властлары ол ырысхыдан хар мюлкге жетеригин заманда тапдырырча этерге керекдие, деп чертгенди Зубков.

Минг машина салыргъа онг ачыллыкъды

«Миллионлукъгъа жууукълашхан Краснодарда жууукъ кезиуде 1000 машина тохтарча хзи къатлы парковка ишленирикди. Ол Къобанда бек уллу парковка боллукъду, шахарны тюз да ортасында, драма театрны тийресинде къураллыкъды»,-деп айтхандыла ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине шахарны администрациясында.

Шёндю боллукъ парковканы жер участкасын къурау ишле бардырыладыла. Ол кварталны территориясында реконструкция бардырылгъан кезиуде, 1917 жылда ишленген 18 юй оюлургъа жетип тургъанлары тохтащдырылгъанды эм аланы бузуп кетерирге деп оюу этилгенди. Алада жашагъанла барысы да Сормовская, Снесарёв атлы, Парусный, Ставропольск, Фадеев атлы, Восточно-Кругликовская орамлада жараулу фатарла бла жалчытылгъандыла.

Букъдурулгъан хазна тапхандыла

Краснодар крайда Тамань жарым айырыкамда жюзюм бахчаланы территориясында «Фанагория» деген чагъыр заводну тийресинде античный темир ахчаланы тапхандыла. Ол энديге дери табылгъан боспор кладладан бек улусуду эм ата журтлу археологла тапханладан да бек кёбюсюдю, деп билдиргенديле ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине Россейни Илмула академиясыны археология институтуну директциясында.

«Ол кладда битеу да 8000-ден азыракъ багъыр эм бир да кюмюш ахча барды, - бизни эрагъа дери IV-I ёмюрледен къалып», -дегенди Магнитогорскедеги университетни история факультетини деканы Михаил Абрамзон. Ол Фанагориядан узакъ болмай Приморск посёлканы тийресинде 1985 жылда табылгъан экинчи кладдан юч минг темир ахчагъа кёпдю.

Кладда болгъан темир ахчаланы кёплюгюн эсге алсакъ, Боспорну бек уллу базарларындан биринни къатында жашагъан адамны иги файда тюшюрюп турурча онгу болгъанды, эштада, эл мюлкню продукциясын сатыучу болур эди он. Аны алай болгъанына кладны ахчаларды да шагъатлыкъ этедиле – уучакъ багъыр ахчала. Кладны иеси тыш къыралны саудюгюрчие бла сатыу-алыу этип тургъанын да ала баям этедиле.

Пелиуан сабий туугъанды

Сочиде ауурлугъу 6,5 килограмм болгъан сабийни анасын, атасын да кенг халда алгъышлагъандыла. Шахарны башчысы Анатолий Пахомов жаш юйюрге сабий садда жерни очередьсуз берирге айтханды.

Рекорд ауурлугъу болгъан сабий шахарны сабийле туучу юйюнде 22-чи январьда туугъанды. Сочиде жашагъан Ирина Янщитованы ол биринчи сабийиди. Егорну, сабийге ол атны атагъанды, ол аны анасыны болумлары игидиле. «Биз Егоргъа эм аны анасына саулукъ саламатлыкъ тежейбиз, мыгдан ары да сизни юйюрюгюзню жашау къадарына, жашчыкъны айныуна эс бургъанлай турлукъбуз. Сизни юйюрюгюзню энчи контролъгъа саллыкъбыз»,-дегенди шахарны мэри.

Жер юзюлгенди

Къара тенгизни жагъасындагъы курорт шахар Геленджикни тийресинде жер юзюлгенди. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине МЧС-ни Югдагъы регион арасыны пресс-службасында билдиргенديле.

-Ырхы Прасковеевкадан Молоконово щельге баргъан автомобиль жолну 18-чи эм 19-чу пикетлерини араларында келгенди, - дегенди оперативный дежурный.

Кёп эм сакъ жауугъан жауунланы хатасындан жолну къорулугъан хуналы 15 метр оюлгъанды. Юзюлген топрагъны (ырхыны) ёлчеми 567 кубометр чакъла бирди, узунлугъу 18 метр чакълады, кенглиги – 4,5 метрди, бийиклиги 7 метр чакълады.

Геленджикдеги ГИБДД-да айтханларына кёре, авария болгъан участкада автотранспортну жюрюю тохтамагъанды, жолну толусунлай ачар ючюн, жолчуланы хар не бла да жалчытылгъан комплекс бригадасы ишлейди.

Владимир ПУТИН

Россей: миллет вопрос

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Аланы кеслерин алай жюрютюлери къаугъа къозгъамай къоймайды- тамыр халкъ кесини сейирлерин, ишчи жерлерин, социальный льготаларын къоруларгъа кюрешеди, жаш тёлюню арасында миллетчилик ниетле кючленеди. Адамча аланы адет-тёрелерин, ёмюрледен бери къурала келген жашау турмушларын ачыкъ сансыз этиную арталлыда унамайдыла, миллеткъырал энчиликлерин тас этерге кюркъадыла.

«Мультикультура проект» юслгъаныны юсюнден бир-бир белгили европалы политикле да айтадыла. Кеслерини позициларын сакълар ючюн, «миллет картаны»ортагъа атадыла - алгъын кеслерин маргиналлагъа, радикаллагъа санап тургъанланы «сабанларын сюрюп» тебирейдиле. Оспар оноула этилирлерин излегенле да кюч ала барадыла, къырал властны къолгъа этерге итинедиле. Ала ассимиляцияны зор бла бардырыргъа керекди, дейдиле, - чекни жабыу бла, миграция жоркъланы къатыландырыу бла. Аланы оюмларына кёре, башха адет-тёрелери болгъанла не «кёпчюлюкде жутулургъа», неда айырылыулукъда жашау этген гитче миллет болгъанлай къылыргъа керекдиле. Алай болса уа, аз саннылы халкъла уа: чудь, меря, весь, муром, черемисле, мордва, печера, ямь, литва,корсь, нарова, ливле - была уа кеслери тиллеринде сёлешедиле...».

Орус къаугъалыкъны ма ол энчилигини юсюнден жазгъанды Иван Ильин да: «Башха къанлыны жокъ этерге, эзмезге, къулландырыргъа, башха племядан болгъанны, башха ниет тутханны буугърга кюрешмей, барысына да эркин солуу эмда демегнили Ата журт берирге... хар бирине да сакъ болургъа, бир бири бла жарашдырыргъа, сюйген динин тутаргъа, кеси сюйген ишде урунургъа онг берирге, бек игилерин а къырал эмда культура къурулушха къошаргъа».

Ма ол бир жерде да болмагъанча сейирлик цивилизацияны бирге юотхан,анга ёзеклик этген а орус халкъды, орус культурады. Ма ол ёзекни юзерге кюрешириклде Россейден бизни душманларыбыз, тюрлю-тюрлю провокаторла да,- оруслуча кеслери энчи болуп жашаргъа эркиндиле, раса тазалыкъ болсун, 1991 жылда башланнган ишни ахырына жетдиririге эмда орус халкъны бойнуна минип тургъан империяны оюп бошаргъа керекди,деген фатыуаланы жайып. Алай бла ала адамла Ата журтларын кеслери къоллары бла качарча,къурутурча этерге итинедиле. Олду аланы ахыр муратлары.

Орус «миллет», бир этникалы къыралны къурау - ала бизни мингжылла бла саналгъан историябызгъа чюйре келген ниетдиле, аны къой, орус халкъны бла орус къыралны, бизни жерибиздеги хар онгпу, жалынчакъсыз къыраллыкъны да гунч этиную бек къысха жолу болгъанына ишексизме.

«Боллукъды Кавказны багъыл тургъанабыз»,-деген къычырыкъла эшитилип башлансала, сакълап туругъуз, ызы бла: «Боллукъды Сибирьни, Узакъ Востокну, Уралны, Поволжьени, Подмосковьени... багъыл тургъанабыз»,-деген чакъырыула этилмей къаллыкъ тюйюлдюе. Совет Союзну чачылыр чекге жетдиргенле да ма ол чакъырыуланы байракъ этгендиле. Миллет самоуправленияны юсюнден айтханда, аллай ниетни уа властны бла геополитика байлыкъланы къолгъа этерге кюрешген тюрлю-тюрлю политикле-Владимир Ленинден башлап Вудро Вильсоннга дери- кёп кере хайырланнгандыла. Алай орус халкъ къалай жашау этергинди,не жол бла барлыгъын эртте тохтаущыгъуны. Орус халкъны самоопределениясы-ол ёзегине орус культура саналгъан полиэтниклы цивилизацияды. Ол сайлаугъа кертичилигин орус халкъ кёп кере къаттаргъанды-плебисциталле бла референдумлада угъай, къанын-жанын аямай. Кесини мингжыллыкъ тарыхы бла.

Бир культура код

Россейни къырал къурулуну айнытыуда сынауу сейирликди, энчиди. Биз кёп миллетли обществобуз, алай биз бир халкъбыз. Аллай къыралда жашагъан тынч тюйюлдю, алай башха жаны бла уа ол айнырыгъа улу онгла береди. Аны бла бирге, кёп миллетни обществогъа миллетчиликни аруугу жукъса, ол тозурайды, ючюн тез этеди. Миллетле аралы къаугъаланы къозгъаргъа, башха адет-тёрелери,динлери болгъанлагъа юсгюрюрге кюрешгенлеге жакъ басыу къаллай улу палахха келтирирге боллугъун биз унутмазгъа керекбиз.

Граждан мамырлыкъ эмда миллетле аралы келишиулюк- ол бир жолгъа къуралып эмда ёмюрлеге ишленип бошалгъан сурат тюйюлдю. Ол - дайымда бурулуп тургъан чархды, бир бири бла сёлешип асламысы мигрантла болгъан америкалы «эритиучю къазан» да тюйюлдю. Россей кёп миллетли къырагъа жаратылгъанды эмда ёмюрледен бери ма алай болуп келеди. Ол бир бирге юйрениу, бир бирни байыкъландырыу, миллетлени юйюр, шуёх, урунуу байламлыкълары, къатыш бола барыулары тохтамагъан къыралды. Анда жюзле бла этнола келерини жерлеринде оруслуча бла бирге жашау этедиле. Аны къыйыры-чеги кёрюнмеген жерлерин хайырланыугъа кёп халкъла къатышхандыла. Карпаттадан башлап Камчаткагъа дери украинлыла жашамагъан жер жокъду десек да, тамамды. Татарлыла, чюйютлюе, белоруса да ма алай...

«Слово о законе и благодати» деген бек эрттегили орус философия-дин жазыу ишледен биринде «сайлама халкъны» теориясы терсленеди эмда Аллахны аллында барыбыз да тенгбиз деген ниет эм башха салынады. «Повести временных лет» деген жазмада уа бурюннгулу орус къыралны кёп миллетлилигини юсюнден былай айтылады: «Русьда славянча сёлешген а кимди да: полякланы, древлянланы, новгородчуланы, половчуланы, дреговичлени, северянланы,бужанланы... Ма башха халкъла уа: чудь, меря, весь, муром, черемисле, мордва, печера, ямь, литва,корсь, нарова, ливле - была уа кеслери тиллеринде сёлешедиле...».

Орус къаугъалыкъны ма ол энчилигини юсюнден жазгъанды Иван Ильин да: «Башха къанлыны жокъ этерге, эзмезге, къулландырыргъа, башха племядан болгъанны, башха ниет тутханны буугърга кюрешмей, барысына да эркин солуу эмда демегнили Ата журт берирге... хар бирине да сакъ болургъа, бир бири бла жарашдырыргъа, сюйген динин тутаргъа, кеси сюйген ишде урунургъа онг берирге, бек игилерин а къырал эмда культура къурулушха къошаргъа».

Ма ол бир жерде да болмагъанча сейирлик цивилизацияны бирге юотхан,анга ёзеклик этген а орус халкъды, орус культурады. Ма ол ёзекни юзерге кюрешириклде Россейден бизни душманларыбыз, тюрлю-тюрлю провокаторла да,- оруслуча кеслери энчи болуп жашаргъа эркиндиле, раса тазалыкъ болсун, 1991 жылда башланнган ишни ахырына жетдиririге эмда орус халкъны бойнуна минип тургъан империяны оюп бошаргъа керекди,деген фатыуаланы жайып. Алай бла ала адамла Ата журтларын кеслери къоллары бла качарча,къурутурча этерге итинедиле. Олду аланы ахыр муратлары.

Орус «миллет», бир этникалы къыралны къурау - ала бизни мингжылла бла саналгъан историябызгъа чюйре келген ниетдиле, аны къой, орус халкъны бла орус къыралны, бизни жерибиздеги хар онгпу, жалынчакъсыз къыраллыкъны да гунч этиную бек къысха жолу болгъанына ишексизме.

«Боллукъды Кавказны багъыл тургъанабыз»,-деген къычырыкъла эшитилип башлансала, сакълап туругъуз, ызы бла: «Боллукъды Сибирьни, Узакъ Востокну, Уралны, Поволжьени, Подмосковьени... багъыл тургъанабыз»,-деген чакъырыула этилмей къаллыкъ тюйюлдюе. Совет Союзну чачылыр чекге жетдиргенле да ма ол чакъырыуланы байракъ этгендиле. Миллет самоуправленияны юсюнден айтханда, аллай ниетни уа властны бла геополитика байлыкъланы къолгъа этерге кюрешген тюрлю-тюрлю политикле-Владимир Ленинден башлап Вудро Вильсоннга дери- кёп кере хайырланнгандыла. Алай орус халкъ къалай жашау этергинди,не жол бла барлыгъын эртте тохтаущыгъуны. Орус халкъны самоопределениясы-ол ёзегине орус культура саналгъан полиэтниклы цивилизацияды. Ол сайлаугъа кертичилигин орус халкъ кёп кере къаттаргъанды-плебисциталле бла референдумлада угъай, къанын-жанын аямай. Кесини мингжыллыкъ тарыхы бла.

Бир культура код

Россейни къырал къурулуну айнытыуда сынауу сейирликди, энчиди. Биз кёп миллетли обществобуз, алай биз бир халкъбыз. Аллай къыралда жашагъан тынч тюйюлдю, алай башха жаны бла уа ол айнырыгъа улу онгла береди. Аны бла бирге, кёп миллетни обществогъа миллетчиликни аруугу жукъса, ол тозурайды, ючюн тез этеди. Миллетле аралы къаугъаланы къозгъаргъа, башха адет-тёрелери,динлери болгъанлагъа юсгюрюрге кюрешгенлеге жакъ басыу къаллай улу палахха келтирирге боллугъун биз унутмазгъа керекбиз.

Граждан мамырлыкъ эмда миллетле аралы келишиулюк- ол бир жолгъа къуралып эмда ёмюрлеге ишленип бошалгъан сурат тюйюлдю. Ол - дайымда бурулуп тургъан чархды, бир бири бла сёлешип турууду. Къыралны бла жамауатны оюмлу оноула этиулерин, «кёп тюрлюлюкню болумларында бирликни» жалчытыргъа къолундан келлик политиканы уллу эслилик бла,терен сагъыш этиу бла бардырыуну изленген мурккулу иши. Бир бирибизге салгъан борчланы толтургъан азды, барыбыз да бирча багъалы кёрген затланы табаргъа кёрекдиз. Зор бла бирге кишини жашаталлыкъ тюйюлсе. Файда алыр акъыл бла къоюн болгъанланы да бирге жашатыр амал жокъду. Аллай амал «азыкъ да болгъанлай» ишлемей тохтайды. «Аш къытлыкъ» къысса уа бютюн аманнга кетедиКультурабы згъа,тарыхыбызгъа, бирге ушагъанабызгъа таныпп, поликультура бирлигибизни келишиулю айныуун жалчыталлыгъыбызгъа мени бир ишеклигим жокъду.

СССР-ни кёп гражданлары, тыш къыралгъа тюшгенлей, кеслерине оруслубаз деп айтханлары сезиндеди. Ала керти окъуна алай суннгандыла, башха миллетли болгъанларына да къарамай. Дагъыда бир сейирлик шарт: таза оруслуча не тюрлю эмиграцияда да тутхучлу миллет диаспорала къурамагъандыла, санлары бла, башха жаны бла да онглу болуп тургъанлай да. Нек? Бизни бирге ушагъанабызны культура коду башхады да.

Оруслуча къырал къурагъан халкъдыла-Россей анга шагъатлыкъ этеди. Оруслуланы башмаганалы миссиялары бирикдириудю, айныуну бегитиудю. Федор Достоевский айтханыча, тил бла, культура бла, «битеу дуниягъа айтылгъан халаллыгъы» бла оруслу эрменлилени, оруслу азербайджанлыланы,оруслу немецлилени, оруслу татарлыланы байлашдырыуду. «Нацменле» болмагъан, «кесимики-башханыкъы» дегенгге жетгенде,жаланда культура бла, барысы да багъалы кёрген затла бла айырмалы болгъан адепли,къолайлы къыралны къураду.

От къуру оруслуча угъай, башха миллетле да жюрютген орус культурада мурдорланады. Ол арт жыллада уллу къыйынлыкъла сынагъан культура кодду. Аны бирле алгъын да бузаргъа кюрешгенлеге,энттада да юзмегенديле умутларын. Ол а,бир затха да къарамай, сакъланнганды. Болсада аны сакъларгъа, кючлендирге,байыкъландыра бырыргъа керекди.

Мында бизим бериу бек улу магъаналы тутады. Билим бериу программаны сайларгъа эркинлик, билимни кёп тюрлюлюгю,сёзсюз, бизни улуу жетишимибизди. Алай кёп тюрлюлюк ёмюрлюк хазналаргъа, баш билимге эмда динияны билиуге таныыргъа тийишлиди. Билим бериую, жарыкъландырыуну гражданы борчу - хар адамгъа халкъны бирлигини мурдорун тутхан гуманитар билимни тохтадырылгъан ёлчемин берирге. Бек алгъа сёз орус тил,орус литература, ата журтлу история деген предметлени окъутууну магъанасын кётюрюунгю,аны миллет адет-тёрелени бла культураланы хазналары бла байыкъландырыуну юсюнден барады.

Бир-бир америкалы университетледе озгъан ёмюрню 20-чы жыллардна Западны культура жорукъларын билиу жаны бла къымылдау къурагъан эди. Хар студент да энчи жарашдырылгъан тизмеге кёре 100 китап окъургъа борчлу эди. АБШ-ны бир къауум университетинде ол тёре энтта да жюрюйдю. Бизни милитебиз не заманда да бек кёп окъугъаннга саналгъанды. Келигиз, атларды айтыгъан культура къуллукъчуларрыбыздан сорайыкъ да, россейли школну бошагъан хар жаш адам окъургъа борчлу болгъан 100 китапны тизмесин къурашдырайыкъ. Кёлден билир ючюн къадалып угъай, кеси аллына сюйюп окъурукъ. Андан сора уа окъугъан китапланы темасына кёре выпускной экзамен тохтаущырайыкъ. Неда,болмаз къалса, жаш адамла окъуп билгенлерин, кёз къарамларын да олимпиадалада бла конкурслада кёргюзталырча онгла берейик.

Культура жаны бла къырал политика да кесине ма аллай излемле салыргъа керекди. Сёз телевидения,ича,кинова,Интернетча,битеулю культурача онгланы юслеринден барады. Аладыла жамауатны сезимин къураргъана, адеп-къылыкъны неда къылыкъсызны юлгюсюн кёргюзтенле да.

Эсгиздиемди америкалыла Голливудну болушлугу бла ненча тёлюню акъылын тюрлендиргъанларын, сезимлерин къураргъанларын, аланы башларыма миллет сейирлени, адет-тёрелени да бек игилерин сингдириу бла. Ол жаны бла аладан юйренирча затла бардыла.

Айырыр айтама, чыгъармачылыкъ ишни эркинлигине киши сугъанакълыкъ этмейди- сёз цензураны, «казна идеологияны» юсюнден бармайды. Къырал кесини битеу кючюн социальный эмда жамауат борчланы толтруугъа, ол санда миллетни бирикдирген сезимни,кёз къарамны къураугъа да салыргъа борчлуду эмда аны аллай эркинлиги барды. Ма аны юсюнден барады сёз.

Алгъын кесин политикагъа бек берген, идеология чакъырыула (тюрлю-тюрлю адамла этген эмда кёбюсюнде бир бирге чюйре келген чакъырыула) ары бла бери чайкъагъан, адамларыны кёплерини акъылларында алыкъа граждан уруш къайнагъан къыралыбызгъа тынгылы культура багъыу керекди. Хар миллетни келечиси, ол «къызыл комиссары» неда «акъ офицери» туудугъу болсун, кесини магъанасын ангыларгъа, «барысына да бир болгъан Россейни» чюйреликледен толу, бушуулу,алай а демингили тарыхыны бир кесеги болгъанын сезерге онг берген бир тарых процессни къураргъан культура политика керекди-школ пособияладан башлап тарых документалистикагъа дери да.

Бизге миллет политиканы патриот ниетледе мурдорланнган стратегиясы керекди. Къыралыбызда жашагъан хар адам да динин, къайсы миллетден болгъанын да унутуп,ол киши айтмайды. Алай ол бек алгъа Россейни гражданини болургъа, аны бла ёхтемлеригге керекди. Миллет эмда дин энчиликлени къыралны законларындан бийик тутаргъа кишини эркинлигги жокъду. Алай а къыралны законлары да миллет эмда дин энчиликлени эсге алыргъа керекдиле.

Федеральный власть органланы системасында миллетлени айнылары, миллетле аралы ырахатлыкъ, этноланы аралларында байламлыкъла жаны бла ише ючюн жууаплы болгъан энчи структура къурамай жарарыкъ тюйюлдю деп,алай къарайма. Бусагъатда ол жумушла Регионланы ++++++++айнылыларны министерствосуну оноуундадыла да, харкюнлюк иш асыры кёпден, арт болжалгъа, экинчи,бирде уа ючюнчю планнга окъуна салынадыла. Ол халны тюзетмей жарарыкъ тюйюлдю.

Ол башхалача болмазгъа керекди. Къыралны президенти бла, правительствону башчылары бла тюзюнлей байламлыкъ жюрютген, бир къауум власть полномочиялары да болгъан коллегиялы органча ишлесе ири болур. Миллет политика жаланда къуллукъчуланы кабинетлеринде жазылыргъа эмда бардырылыргъа керек тюйюлдю. Аны сюзюуге бла къураугъа миллет эмда жамауат биригиуле къатышыргъа керекдиле.

Ол себепден биз ол сюзюуге Россейни тёрели динлери да тири къатышырларына бек ышанабыз. Православие,ислам,буддизм, иудаизм бир бирден башха болгъанлыкъгъа, мурдорлары бирди- ала бир адеп-къылыкъ мардалагъа таныадыла: жан аруугъугъа, бир бирге билеклик этиуге, кертликге, тюзлюкге,таматалагъа хурмет этиуге, юйюрню, урууную ниетлерине. Аланы алышындырыр зат жокъду, аны себепли бизи аланы кючлендирирге керекбиз.

Россейни тёрели динлерини билим бериуде, жарыкъландырыуда, социальный сферада, Сауутланнган кючледе ишлерине къырал,жамауат да ыразы болургъа, алагъа себеплик этерге керекликине толу ийнанымма. Алай а къыралыбызны светский жол бла айныуу да,сёзсюз, сакъланыргъа керекди.

Политика эмда кючлю институтланы магъаналары

Къыралны системасы бла байламлы проблемана миллетле аралы къатылыкъгъа кютлиргген кезиуле терк-терк боладыла. Тамамланмай къалгъан социальный эмда экономика проблеманы, право низамны сакълаучу системаны терс ишлерини, властны болмачылыгъыны, коррупцияны эмда миллет сыйтаула бла къозгъаланлгъан къаугъаланы аралларында тюзюнлей байламлыкъ болгъанын унутмазгъа керекди. Жууукъ озгъан заманлада болгъан миллетле аралы къаугъаланы сыйтауларын алып къарасакъ, барысында да:Кондапогада,Манежная майданда,Саграда, ма ол ызны кёресе. Хар жерде да тюзлюк болмагъанына, къыралны бир-бир келечилерини жууапсызлыкъларына, мадарымсызлыкъларына чамланы, законну аллында хар ким да тенг болгъаныны, аманлыкъчыла жууапха тартыллыкъларына ийнанмаулукъ, ахчагъа сатылыу уллу болгъанына, кертлик болмагъаныа тюшюнюю.

Россейде, артыкъда эрттегили орус жерледе, оруслуланы эркинликлерине бузукълукъ этилгенини юсюнден айтыла эсе, ол нени кёргюзтеди:къырал структурада кеслерини шарт борчларын толтурмагъанларын- гражданланы жашауларын,эркинликлерин эмда къоркъуусузлукъларын къоруламагъанларын. Ол гражданланы асламысы оруслуча болуп чыкъгъанлары себепли уа, бирлеге «орус миллетни унукъдуру» деген теманы кеслерине таплыкъгъа хайырланыргъа, жамауатны тюз чамланыуун орам къозгъалыулагъа, миллетле аралы къаугъаланлгъа айландырыргъа, аны бла бирге уа керекли,керексиз жерледе да «орус фашизмни» юсюнден къычырып турургъа сылтау чыгъын кълады.

Миллет къаугъала къаллай къоркъуу салгъанларын, къаллай палахла келтирирге боллукъларын эсде тутаргъа эмда право низамны сакълаучу структураланы, власть органланы халны миллетле аралы къатылыкъгъа жетдиргенлери ючюн чыныларына,сыйлы атларына да къарамай къатыз жууапха тартыргъа тийишлиди.

Бу халдан къутулуну амаллары алай кёп тюйюлдюе. Бир затны да жоркъгъа айландырмагъа, ашыгъышлы оюмла этмезге. Проблеманы,болумну сылтауун тынгылы тинтип билирге, миллет вопрос бла байламлы хар ишни юсю бла чыкъгъан дауланы олсагъат окъуна тюзлюк бла тохтатыргъа. Иш озуп турмай эсе уа, аны не къадар кёп адамны къышдырып, ачыкъ халда бардырыргъа. Халкъгъа тюз да,терк да хапар бildиririмдес, болумну осалгъа айландыргъан ётюрюк хапарла жайылып къаладыла. Мында уа асламлы информация органланы профессионализмликлери бла жууаплылыкълары артыкъда магъанадыла.

Алай низам болмагъан, зорлукъ бийлик этген жерледе бир тюрю сёлешиу, ушакъ этилир амал жокъду. Адамланы къозгъау бла, болгъанны бузуу,чачыу бла «властыа айтаныбызны эдтириибиз» деген акъылгъа киши алданмасын. Право низамны сакълаучу органларыбыз аллайланы бек терк тохтата билгенлерин кёргюзтендиле.

Дагъыда бир магъаналы шарт. Сёзсюз, биз демократия эмда кёп партияны системабызны айнытыргъа керекбиз. Бусагъатда политика партияланы регистрация этиную жоркъларын, аланы ишлерин женгиллетиу, ачыкъ этиу жаны бла оноула этиле турадыла, регионланы башчыларын айырыргъа керекди деген оюм да къабыл кёрюлгенди. Ала барысы да бек керекли эм тюз атламладыла. Алай бир затха сакъ болургъа керекди-регион партияла къуралмазча этерге, ол санда миллет республикалада да. Аланы къурау сепаратизмге келтирмей къоймайды. Регионланы башчыларын сайлаугъа жетгенде да, ма аны къаты сураргъа тийишлиди. Миллетчи,сепаратист эм аллай башха къауумлагъа, кючлюге таныыргъа кюрешген адамны,демократия эмда сюд мадарланы чеклеринде, айырыу процессден олсагъат окъуна чыгъарыргъа керекди.

Миграция проблемала эмда интеграция проектле

Биогюнлюкде адамларыбызны миграцияны Россейни кесинде кибик, тышында да кенг жайылгъанындан чыкъгъан проблемаларына тынгысыз этдириделе, ачыкъ айтханда уа, чамландырадыла. Европалы союз къурала, миграция бютюн кючленмезми, проблемаланы саны уа ёсмезми,деген соруула да эшитиледе. Ол ишде биз жолубзны ашыр белгилергге керекбиз деп,алай къарайма.

Биринчиден, эштада, бизге кыыралны миграция политикасыны качествосуун иги да кётююргге керек болур. Ол заманда бу борчну кьолгъа аллыкъбыз.

Жашырын иммиграция толусунлай бир заманда,бир жерде да тохтатылмагъанды, алай этер амал да жокъду, болсада аны азайтыр онг а барды. Аны ючюн а полициялыланы борчлары, миграция службаланы полномочияларын да шарт тохтащдырыргъа, кючлендирирге керекди.

Коррупцияды миллетлени аралярында аманлыкъчылыкъны жашнатхан. Правону алып айтханда, миллетлеге,кланлагъа кёре къуралгъан аманлыкъчы къауумланы бандаладан башхалыкълары жокъду. Алай бизни болумларыбызда миллетлени араларында аманлыкъчылыкъ криминал къорлуулугу бла чекленип къалмайды, къырал къоркъуусузлукъгъа да къатылады. Ма анга ол кёзден къарагъа керекди.

Тёртюнчюсю - ол къураулыну интеграцияны бла мигрантланы социализациялауну проблемасыды. Мында да билим бериуге жангыдан къайтыргъа тийишлиди. Мен билим бериу системаны миграция политика вопросланы тамамлаугъа къошаргъа керекди деп айтмайма, ол школну башы борчу тюйюлдю. Сёз ата журтлу билим бериую даражасын кётюроюню юсюнден барады.

Окъургъа онгла бериу эмда билимни даражасын кётюроюжамауатха тынч кёшулуп,аны бла терк келишип къалгъанларыны магъанасы да уллу болгъанын айтыр кереклиси да болмаз.

Экинчиден. Кесибизни ичибиздеги миграция да бизде бек терк кюч ала барады, адамла Федерацияны башха субъетлерине, уллу шахарлагъа окъургъа, жашау этерге,ишлерге кетедиле,- Россейни толу эркинликли гражданларыча.

Болсада культуралары, тарых жашау турмушлары да башха болгъан регионлагъа баргъанла ол жерлени, орус эм Россейни башха халкъларыны адет-тёрелерин сыйсыз этмезге керекдиле. Кеслерин тапсыз жюрютгенле, тюйюш,дауур башларгъа ёч болгъанлагъа, кесинден башхаланы адамгъа саналмазгъа, басынчакъларгъа кюрешгенлеге уа законнга кёре къаты жууап берилирге тийишлиди. Аны уа бек алгъа бюгюнлюкде кёп кезиуледе тынгылан къойгъан власть органла этеря борчлудула. Административ эмда Уголовный кодекследе, и ишлени органларыны регламентлеринде да кеслерин къылыкъсыз жюрютген адамлагъа контроль этерча мардала болгъанларына бла къалгъанларына да къарамай жararыкъ тюйюлдю. Сёз правону къатыландырыуну, миграция жоркъларгъа, регистрацияны мардаларына бузукълукъ этгенлени уголовный жууапха тартыуну аманлык кийириую юсюнден барады. Бирде эсгертиу бла чекленип къалыргъа да боллукъду. Алай мында да шарт право мардагъа таяныргъа, ол кеси да хайырлы болургъа керекди. Ол заманда адамла аны тюз ангыларыкъдылаол бир полициячылы неда къуллукъчуну оноуу угъай, барысына да бир болгъан законну излеми болгъанын кёрлюкюде.

Ич миграцияда да оздурмауну, мардадан чыкъмауну магъанасы уллуду. Аны бла бирге социальный инфраструктура, медицина, билим бериу, урунууну рыногу бла байламлы ишлени да тап къураргъа тийишлиди. Мигрантла артыкъда кёп баргъан регионлада бла уллу шахарлада ол системала къарыусуз ишлейдиле, аны хатасындан а «тамыр» халкъгъа кибик, «келгенлеге» да къыйналыргъа тюшеди.

Регистрацияны жоркъларын, алагъа бузукълукъ этгенлени да жууапха тартыуну къатыландырыргъа керекди деп,алай къарайма. Алай а граждананы жашаргъа тап кёрген жерни сайларгъа конституция эркинликлерине бузукълукъ этмей.

Ючюнчюсю - ол сюд системаны игилендириуду, право низамны сакълаучу органланы ишлерин тап къурауду. Ол жаланда тыш иммиграциягъа угъай, биздеча, ич миграциягъа, ол санда Север-Кавказ регионладан миграциягъа бек магъанадыла. Ансыз тюрлю-тюрлю сообществоланы (мигрантланы алгъанланы, аланы кеслерини да) сейирлерин тюзлюк бла жалчытыргъа онг жокъду, миграциягъа къоркъуусуз эмда болмай къалмазлыкъ затхача киши къарарыкъ тюйюлдю.

Аны къой, сюдню бла полициянны тийишлисича ишлемеглери, алагъа коррупцияны синнггени жамауатны чамландырыу бла чекленип къаллыкъ тюйюлдю, мигрантланы кеслерини ичлеринде аманлыкъчылыкъны эмда жашырын криминал экономиканы кючлениулерине келтирликди.

Бизде башхаладан айырылып жашагъан, законла ишлемеген, ким не сюйсе,аны этген, бек алгъа уа криминал авторитетлени жанларындан кибик, властьда коррупционерлени жанларындан да мигрантланы эркинликлерине бузукълукъ этилген миллет анклавланы къарылыуларына арталлыда жол бермезге керекди.

Коррупцияды миллетлени араларында аманлыкъчылыкъны жашнатхан. Правону алып айтханда, миллетлеге,кланлагъа кёре къуралгъан аманлыкъчы къауумланы бандаладан башхалыкълары жокъду. Алай бизни болумларыбызда миллетлени араларында аманлыкъчылыкъ криминал къорлуулугу бла чекленип къалмайды, къырал къоркъуусузлукъгъа да къатылады. Ма анга ол кёзден къарагъа керекди.

Тёртюнчюсю - ол къураулыну интеграцияны бла мигрантланы социализациялауну проблемасыды. Мында да билим бериуге жангыдан къайтыргъа тийишлиди. Мен билим бериу системаны миграция политика вопросланы тамамлаугъа къошаргъа керекди деп айтмайма, ол школну башы борчу тюйюлдю. Сёз ата журтлу билим бериую даражасын кётюроюню юсюнден барады.

Окъургъа онгла бериу эмда билимни даражасын кётюроюжамауат бла келишиулюкде жашаргъа,адеп-къылыкъгъа юйренирге кёллендирген ючлю амалды. Билим бериую качествосуну осаллыгъы уа миграция къаугъуланы жамауатдан бютюн бек айырылыугъа, энчи болуугъа тюртеди, энди уа узакъ болжалгъа, тёлюден тёлюге кёче.

Мигрантланы жамауатха кеслерин жарашдырып жашау этиулерини магъанасы бизге уллуду. Кертисин айтханда, Россейде жашагъа бла ишлерге сюйген адамладан айай кёп изленмейди, жаланда бизни культурабызны бла тилибизни билирге. Келир жылдан миграция статус алыр ючюн орус тилден, орус литературадан,Россейни тарыхындан, бизни къыралыбызны бла правобузну мурдорларындан экзамен алыуну жоругъу кийирилликди. Бизни къырал,башха айныгъан къыраллача, мигрантлагъа тийишли билим бериу программла жарашдырыргъа эмда берирге хазырды. Бир-бир кезиуледе уа иш бериучюлени ахчаларына усталыкъгъа къошакъ халда окъутуу да керек болады.

Бешинчиден, алгъыннгы Совет Союзну жеринде интеграциялаукъгрольсуз миграциягъа къажау юрешни бир амалыды.

Миграцияны кенг жайылгъаныны сылтаулары,башында айтып келгенибизча, ол ненгды бирча тенг айнымагъанларындады, жашау болумларыны башхалыкълары уллу болгъанындады. Ма ол башхалыкъны азайтыу миграцияны жокъ этмесе да, азайтыргъа уа болушурукъ эди. Западда тюрлю-тюрлю гуманитар, солчу активистлени да уллу къаууму ма аны излейдиле. Алай,жарсыугъа, уллудан тутханда, бу аламат кёрюнгген амал толмазлыкъгъа ушайды.

Алай бизни «тарых къыралыбызда» уа аны хайырланмазча бир тюрлю сылтау,тыйгъыы да жокъду. Ол себеден евразияны интеграцияны бек магъаналы борчларындан бири – анда халкъларгъа, миллионла да адамлагъа къопайлы жашау этерге, айнырга да ючю аллыду.

Адамла,от жагъаларын къоюп, жер этегине сюйюп кётмегенлерин ангылайбыз. Алагъа бирде кеслери башларын, юйюрлерин да кечиндирир ючюн къыйын болумлада ишлерге,жашаргъа да тюшеди. Аны себепли бизни къыралыбызны кесинде салгъан борчларыбыз (иш бла жалчытхан жангы экономиканы къурау, профессионал сообществоланы къайтарыу, къыралны битеу жеринде производство ючюнги бла социальный инфраструктураны тенг халда айнытыу) эмда евразиялы интеграцияны борчлары –миграцияны тап халгъа келтирирге болушурукъдула. Шарт айтханда уа, бир жанындан, ишчи мигрантланы ала социальный къатылыкъны кючлендирмезча жерлеге жиберирге, башха жанындан а-адамла кеслерини жерлеринде, гитче ата журтларында къоркъмай,буюкъмай тынчырахат жашарча этерге. Аны амалы тынчды- жаланда адамлагъа юйлеринде, туугъан жерлеринде ишлерча,жашау этерча амалла къурагъа, шёндю адада болмагъан кёп онгла бла жалчытыргъа керекди.

Миллет политикада тынч жол болмайды,болур амалы да жокъду. Ол къыралны бла общественну битеу сфераларына-экономикагъа,социалкагъа, билим бериуге, политика системагъа, тыш политикагъа да сингнгенди. Биз Россейни кесини Ата журтуна санагъан хар адам да сюеруча, анда жашагъра итинирча, тенглик,келишиулюк болурча къыралны бла жамауатны къурагъа керекбиз.

Келир заманда тамамланыллыкъ борчланы да шарт кёребиз. Кишиде болмагъан тарых сынаууубуз болгъанын да ангылайбыз. Бизни, бир да болмагъанча, уллу таянчагъыбыз барды-ол менталитетибизди, культурабызды, бирге ушагъанабызды.

Биз ата-бабаларыбыздан къалгъан «тарых къыралыбызны», тюрлю-тюрлю этносланы бла конфессияланы бирикдириую борчун келишиулю тамамларгъа къолундан келген цивилизация къыралны ючюнгдире барлыкъбыз.

Биз ёмюрледен бери да бирге жашап келебиз. Къанлы урушну да бирге хорлагъанбыз. Мындан ары да бирге жашарыкъбыз. Бизни айырыргъа сюйгенлегге эмда алай этерге кюрешгенлеге уа айтырыгъым буду - иги сакълап туругъуз...

КАДРЛАНЫ ХАЗЫРЛАУ

Тамблагъы кюннге ийнана

Тырныауузну шахта-къурулуш управлениясыны окъуукурсовой комбинаты ишчи кадрланы жангы ишларгъа къабыл этмеклери андан ары кётюрюу бла кюрешеди.

-Кёп болмай жангыртылгъан эм болжалсыз берилген лицензиягъа тийишлиликде кёп тюрлю усталыкълагъа бир жолгъа 50 адамны окъуталыкъбыз,- дейди окъуу комбинатны директору Владик Сидаков.-Озгъан жылда бизде 891 адам окъуп чыкъгъанды, ол а аны аллындагъы жылдан эсе 354 адамгъа кёпдю.

Аладан асламысы - 187 адам - бетончу усталыкъгъа юйретилгенди. Кёпле жер тюбюнде ишлеген машиналаны, жюк кётюрюючю механизмлени, проходка комплексни, буровой установкаланы, кёчюрюлюучю компрессор эм насос станцияланы машинистлери деген усталыкъны алгъандыла. Андан сора да, стропальщикле, сварщикле, тау ишчиле, хауа канат жоллада жумушла этерикле хазырланнгандыла. Отуздан артыкъ адамны бизде окъургъа районну халкъны иш бла жалчытыучу арасы жибергенди. Ол окъуугъа ахчаны кеси тёлегенди эм окъуучулагъа стипендияланы да бергенди. Жер тюбюнде ишлерге эркинликни 336 адам алгъанды.

Тырныауузда тау ишле эртеден бери да бардырылмайдыла, бир-бир производствода уа ишни ёлчеми къысхартылгъаны себепли кадрла керекли болмайдыла. Аны себепли окъуганланы иги кесеги жаланда Элбрус райондан угъай, республикадан тышында да урунургъа хазыр адамладыла. Сёз ючюн, Къара тенгизни жагъасында салына тургъан тонелледе эм олимпиада объектледе, Москвада, Санкт-Петербургда, Сибирьде окъуна. Окъуу-курсовой комбинат шёндю тау усталыкълагъа юйретген битеу Север Кавказда жангыз учреждениядыр.

Мында преподавательени штаты гитчеди- жаланда юч адам. Алай, керек болса, окъугъанладан уллу группа жыйылгъанда, профессионал хазырлыкълары эм иш стажлары бла изленлеге келишген, Ростехнадзорда аттестациялланган квалификациялы специалистле дерсле берирге чакъырылыучудула.

Окъутуулу формасы курсовой эм энчи халлыды. Окъуулу болжалы, хар заманда, эки-юч айды, алай Тырныауузда кёп заманны жашаргъа онглары болмагъанлагъа къысха болжаллы курсла да къаралыучудула. Арт кезиуде дерсле къурулуу объектлени кеслеринде берилип башлагъандыла. Озгъан жылда, сёз ючюн, преподавательле Сочиге эки кере барып, анда специалистлени хазырлагъандыла эм аттестация этгендиле.

Владик Сидаковну айтыууна кёре, шахта-къурулуш управлениясы оноучулары окъуукурсовой комбинатны ишлегенине дайым да эс бургъанлыгъа турадыла. Комбинатха эконичи компьютер кёшуулгъанды, иш усталыкъ алгъанымы юсюнде шёндюгюлю ариу документлени хазырлар ючюн, энчи оборудование сатып алынгъанды. Быйыл окъуучуладан тёрт группа жыйыщдырылгъанды. Бирле бетончу усталыкъгъа юйренедиле, башкалары уа курсланы бошагъандан сора жер тюбюнде ишлерге эркинлик аллыкъдыла.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.
Суратны автор алгъанды.

Бир ыйыкъгъа гороскоп

30-чу январьдан 5-чи февральгъа дери

Къочхарла. Ыйыкъны асламысында бир женгилликни сезип турлукъсуз, акъыл женгилликни угъай, саныгъызны женгиллигин. Ол аман тюйюлдю: жюрегизго кётюрюллюкдю, жашауга алгъындан эсе башха кёз бла къарарыкъсыз. Магъаналы ишлени уа къолгъа алмазгъа кюрешигиз.

Танала. Ыйыкъны биринчи жарымында бек сезимли боллукъсуз эм сейирлергизге заран этерге кюрешгенлеге тийишли жууап да эталлыкъсыз. Сакъ болугъуз, хыйлачыла адамгъа заран этиную кёп жолларын билгенлери эсигизде болсун.

Эгизле. Бу ыйыкъда ашыгъыулукъны эм хыйфлыкъны къоюгъуз. Этген муратха жетерге сюе эсегиз, низамгъа, уаакъ затлагъа да эс бургъуз. Бараз эм байрым кюнледе уа бек кёп ишни тамамларгъа керек боллукъду, кёп къыйын саллыкъ эсегиз да, ол ишлени жетишимли тамам этериксиз.

Айрычабакъла. Ыйыкъда башыгъызны кайнатырыкъды болумну тюрлендирирге итиниуогюз, ол ишни къолгъа алгъаныгъызгъа кесигиз окъуна чогъож боллукъсуз, бек къыйналлыкъсыз. Жетишимлеригиз кесигизни къалай жюрютгенигизге кёре боллукъдула. Бек жетишимли кюнлеригиз бараз эм байрым кюнледиле.

Асланла. Кесигизни кючюгюзге эм акъылыгъызгъа ышаныгъыз, къыйын ишледен да къачмагъыз, алары да къыйналмай тамам эталлыкъсыз, акъыкъда орта кюнде сизге къаллай болушлукъ керек эсе да, этиллигин эсге алсакъ.

Къызла. Ыйыкъны ал жарымында улу магъаналары болгъан ишлени башламагъыз. Эталмай къойгъан ишлеригизни бараз эм байрым кюнледе тамамларгъа кюрешигиз.

Къочхарла. Ыйыкъны асламысында бир женгилликни сезип турлукъсуз, акъыл женгилликни угъай, саныгъызны женгиллигин. Ол аман тюйюлдю: жюрегизго кётюрюллюкдю, жашауга алгъындан эсе башха кёз бла къарарыкъсыз. Магъаналы ишлени уа къолгъа алмазгъа кюрешигиз.

Танала. Ыйыкъны биринчи жарымында бек сезимли боллукъсуз эм сейирлергизге заран этерге кюрешгенлеге тийишли жууап да эталлыкъсыз. Сакъ болугъуз, хыйлачыла адамгъа заран этиную кёп жолларын билгенлери эсигизде болсун.

Эгизле. Бу ыйыкъда ашыгъыулукъны эм хыйфлыкъны къоюгъуз. Этген муратха жетерге сюе эсегиз, низамгъа, уаакъ затлагъа да эс бургъуз. Бараз эм байрым кюнледе уа бек кёп ишни тамамларгъа керек боллукъду, кёп къыйын саллыкъ эсегиз да, ол ишлени жетишимли тамам этериксиз.

Айрычабакъла. Ыйыкъда башыгъызны кайнатырыкъды болумну тюрлендирирге итиниуогюз, ол ишни къолгъа алгъаныгъызгъа кесигиз окъуна чогъож боллукъсуз, бек къыйналлыкъсыз. Жетишимлеригиз кесигизни къалай жюрютгенигизге кёре боллукъдула. Бек жетишимли кюнлеригиз бараз эм байрым кюнледиле.

Асланла. Кесигизни кючюгюзге эм акъылыгъызгъа ышаныгъыз, къыйын ишледен да къачмагъыз, алары да къыйналмай тамам эталлыкъсыз, акъыкъда орта кюнде сизге къаллай болушлукъ керек эсе да, этиллигин эсге алсакъ.

Къызла. Ыйыкъны ал жарымында улу магъаналары болгъан ишлени башламагъыз. Эталмай къойгъан ишлеригизни бараз эм байрым кюнледе тамамларгъа кюрешигиз.

Базманла. Бу ыйыкъ башхаладан айырмалы боллукъ тюйюлдю. Хар зат да жетишимли тамамлана барлыкъды. Бараз кюнден сора былай болса эди деген затха, болмачылыкъгъа да ышанмагъыз. Ол кезиуде алгъадан этилген план бла ишлесегиз иги боллукъду.

Акърапла. Орта эм бараз кюнле иш бла байламлы тюбешиулеге, сёлешиулеге жараулу кюнледиле. Солуу кюнледе уа жууукъ адамлырыгъыздан бирине сизни болушлугъугъуз керек болургъа боллукъду.

Садакъчыла. Бу ыйыкъда сизни кёпле махтарыкъдыла, сезимли болушлукъ этерге да боллукъдула. Аны бла кёлленип, булутла тенгшисинде учуп айланмагъыз.

Текемюйюзле. Башламчылыкъны кеси кюлугъузгъа алыргъа бек жараулу ыйыкъ боллукъду. Башлагъан ишлеригизни жетишимликлери, бек алгъа сизни итиниуогюзге кёре боллукъдула, алай эсе, кесигизге ышаныгъыз. Орта эм байрым кюнле ачха бла байламлы ишледе файдалы боллукъдула. Байрым кюнде уа не тюрлю чымаула да, не тюрлю къажаулукъла да сизни ачыуландырыргъа боллукъдула.

Суукъуйла. Ыйыкъны ал кюнлери жетишимли боллукъдула, алай эсе да, ол жетишимле башыгъызны айландырыргъа, орта эм байрым кюнледе кесигизни кючюгюзге асыры бек ышанып, кёп тапсыз ишну этерге боллукъсуз.

Чабакъла. Бу ыйыкъ тюбешиулени кезиую боллукъду. Телефонла бла этилген соруулагъа эм письмолагъа жууапла этерге тюшеррикди, андан сора сиз таныгъан эм танымагъан кёп адам бла тюбешириксиз, сёлешириксиз.

ТАБИЙГЪАТНЫ ТАМАШАЛЫКЪЛАРЫ

Жугъутурланы эришиулери

Ёзенледен узакъда Чегем тарына кирсенг, аны эки жанында да тик къаялланы ичи бла барыгъча тюшеди. Бирде ол гитче, бирде уя кенг да болады. Тарны эншите къышда, жазда да Чегем череги баргъанлай турады. Ол бийик таулану тёппелеринде, къаяланы башларында ёмюрлюк бузланы «кёз жашларындан» саркъгъан, жай узунуна эрип бошалмагъан къарланы гитче суучукъларындан къуралады.

Жол жанында аллай тик къаялары ортасы бла барга кетсенг, иги да бирге къысылгъан тар башланады. Бир кесекден а, тик къаяла кенгерип, кюн тийип тургъан эркин ёзеннге чыгъаса. Анда уа тау суучукъ шорхулдан барады. Сууну тюбюнде ташла да темир тюрсюнлю къызгъылдым-мор бет алыпдыла. Анга кёре уа, къалайда эсе да былайда гара суу чыгъады. Жагъада уа къалын ёсген наныкъ, къасмакъ терекле.

Суучукъ алайда табийгъатны эки башха дуниягъа бёледи. Кюнлюм жанында сырт ёрге ариу кырдыклы жерге элтеди. Алайы жылыды, тюрлю-тюрлю битимге байды, тамырлары ачылып, чачакъ-чачакъ болуп тургъан алашаракъ къайын теркени къауууну, шинжили тюрлю юлкюле. Тюбюнде чегет жанында сыртда къалын агъач ёседи, огъары жаны уа къаяды. Былайы сууугъуракъды, битимлеге артыкъ бай тюйолдю.

Ёзен баллыгъан жерден эки километр чакълы барсанг, тоз майданнга чыгъаса. Алайы къалын ёсген юлкюледен толупду, аланы ичинде уа бузулгъан юйлени тюплери кёрюнедиле. Былайда алгъын Гюдюрпю деген эл болгъанды.

Ёзенни чегет жанында сырт жугъутурланы сюйген жериди. (Аланы хар бирини да генетикалы эслери былай билдиреди: кюнлюм сыртха барыгъра жарамайды, анда адамла боладыла). Гитче мюйюзчюклери бла бир ненча сейирлик тиши жугъутур, бирер жыллары болгъанладан да ючюсю, уллу, омакъ мюйюзлери бла уа экиси-теке жугъутурла айланадыла. Аладан бири къаядан узакъ болмай, битеу сюрюю къаяла ичинде жукълап окъуна турса да, кезиу-кезиу къалаууруда сюеледи.

Апрель ай бошалыргъа юч кюн къалгъанда, тиши жугъутурладан бири балачыкъ табады. Ол алыкъа аягъы юсюне сюеламмай, гитчерек къаяны тюбюнде жерде жатып эди. Къаяны кюн тийген жаны бёлюнюпдю, алайы иги жылынады, энди кийик балачыкъны да жылытады.

Жангы туугъан жугъутур балачыкъны кёрюрге алгъа тиши жугъутурла, сора жаш жугъутурла, бир кесекден а теке жугъутурла келедиле. Жугъутурчукъну анасы аланы хар бирине да сакъ къарагъанлай турду. Ол келгенлени бла балачыкъны орталарында кеси сюелип турургъа кюрешди. Ол зат а абадан жугъутурла келген кезиуде бегирекда керек эди. Ала да бу жол гитчечикге жууукъ келмедиле. Сюрююню жангы

членине къарап, артха кетдиле.

Кийик балачыкъ къымылдады, тыпырдай кетип, къалтырай тургъан аякъларына юсюне сюелди. Ол ач эди, къатында тургъан анасыны эмчеклерин бурунчугъу бла излеп башлады. Бурунчи аны быдырына тирей кетип тапды. Бир кесекден тойду, бутчукълары бюполюп, жугъутур балачыкъ жерге жатды.

Бир сагъатдан сора анасы, ал аягъы бла баласына тийип, ёрге тургъузду да, къая тюбюнден чыгъарып, сыртны юсю бла уллу боз ташлагъа элтди. Жугъутурчукъ, къорксаракъ болуп, тохтайтохтай, акъырын бара эди. Анасы уа, алгъаракъгъа кетип, къалай эсе да бир тюрлю чыкъыгъ таууш бла баласын чакъырды. Уллу ташны аллына элтип, аладан кьойду, ташны бетинде жугъутур балачыкъны торсюню да эслнмей эди. Сора ана жугъутур, бийик ёсген кырдыклагъа тюшюп, отлап баллады, ол, иги ашап, кюч алыргъа керек эди.

Экинчи кюн а жугъутур балачыкъ къорксмай жюрюй эди, анасыны къатында тохтамай ойнаргъа кюреше. Ол да баласыны секирип ойнагъанын жаратады, алай узагъыракъ кетсе уа, чыкъырдагъан таууш эшитилип башлайды, ол заманда балачыкъ да анасыны къатына жетип келе эди.

Дагъыда тиши жугъутурладан экиси балала тапдыла. Ала уллуракъ болгъанларындан сора уа кийик балала бир бирлери бла тохтамай ойнап башладыла. Ёрге-эншите секирген! Чапхан! Ала жаланда аналарын эмген неда отлагъан заманларында тынч турадыла. Тойгъанларындан сора уа биягъы секиришиу, чабышыу, бир бирни кьуун ойнау. Бир бирлери бла уа тохтамай тюйюшгенлей, къагъышханлай тура эдиле.

Кёп кезиуледе, керти да, эришиуле бола эдиле. Ала тюз жерчикде неда къаяны кьыйырында бардырыла эдиле. Хар зат да абаданладача. Алай къайсы эсе да бири бийикден эншите кетген кезиу бир заманда да болмагъанды. Абадан текe жугъутурлада да аллай зат болуп эслемегенме. Жугъутур балачыкъла уа аладан кёргенлерин этгенлери да баям эди.

Аналары балачыкълары къалай тюйюшгенлерине къатышмайдыла, жаланда узакъгъа кетип къалмасынла деп къарайдыла. Аны да ангыларгъа боллукъду: тюйюшде жугъутурла кеслерин танытадыла, хорлагъанла биллик этедиле. Сюрюуде, ким башчы болады деп, теке жугъутурла, тиши жугъутурла да бир бирлери бла эришгенлей турадыла.

Эки ыйыкъдан сора жугъутур балачыкъла ёсюп, кюч аладыла. Аланы хар бири да кючлерине, къылыкъларына кёре тенгленирни арасында кеслерини жерлерин табадыла.

Геннадий КОММОДОВ.

Полицияны харкюнлюк ишинден

Асламла бла байламлыкъ жюрютюню игилендирир муратда

Адамла полициягъа айтырыкълары болса, сутканы не заманында эм къалайдан да сёлеширгe эркиндиле. Телефон бла айтыргъа неда жазгъан затларын кеслери келтирип берирге да боллукъдула. Ич ишлени органларында къуллукъ этгенле къалайда болсала да, не иш бла кюрешселе да, аманлыкъ этилгенини юсюнден билдириу къулакъларына чалынгъанлай, аны шарт тохташдырып, мычымай регистрация этерге борчлудула.

Бир тюрлю аманлыкъ ишни юсюнден адам кеси келип ич ишлени Нальчикде Управлениясыны бёлюмлерини дежурныйлерине берсе, аны алгъан адам къагъытны эсеп жюрютген китапда регистрация этип, андан сора уведомление талон жарашдырып, келген адамны къолуна тутдурургъа тийишлиди. Талон-уведомление алгъан адам анга къол салады.

Ич ишлени органларына аманлыкъ ишни юсюнден келген билдириую юсюнден следователь, дозователь, кеслерини къуллукълары берген эркинликлеге тийишилиликде быллай оноулан бирлерин этедиле:

- уголовный иш ачыуну юсюнден;

-уголовный иш ачагъа жарамагъаныны юсюнден;

-билдириую сюдге жибериную юсюнден;

Дагъыда башха тюрлю ишле бла байламлы этилирге боллукъ оноула:

-административ право низамгъа бузукълукъ этилгенини юсюнден производство иш ачыуну юсюнден;

-алгъадан регистрация этилген аллай билдириуге жангыдан келгенни да къошаргъа керек болгъаныны юсюнден;

-энчи номенклатура ишлени материалларыны къошуну юсюнден.

Айтыркъылары болгъанла бу телефонлагъа сёлешсинле:

РФ-ни МВД-сыны Нальчикде Управлениясыны дежурныйлерине 8-чи ыйыкъ бла Гражданла аннга сутканы не кезиюнде да сёлеширгe, бир тюрлю аманлыкъ ишэтилгенин билселе неда быллай адам аманлыкъ этергe къаярланады деп ишекли болсала, ич ишлени органларына сёлеширлерин сакъларгъа.

Дагъыда быллай шартны эсге салыуну тийишли кёребиз. Полицияны къуллукъчулары граждананы билдириулерин, айтханларын къулакъгъа алмай, сан этмей къойгъан кезиуде да «ышаныулукъны» телефонуна сёлеширгe керекдиле. Ишчи кюнледе телефонну полицияны жууаплы къуллукъчусу алады. Солуу кюнледе, айбарлада, кече уа билдириую автоответчик жазады. Андан сора информация тюзюнлей управлениясны начальнигини столуна барады. Ол, управлениясны башха оноучулары бла бирге келген шартланы сюзюп, тийишли мадарла этеди.

Аманлыкъчылыкъны юсюнден хапар берген адам аты айтылырын сюймесе, ким болгъанын жашырып кьояргъа эркинди.

РФ-ни МВД-сыны Нальчикде Управлениясыны пресс-службасы.

Къайгъы салгъан жангылыч

Масхара

Аминат жашын окъуугъа салыргъа дыгаласа къалып айланнганлы су юч ай болады. Ол аны жарсыуун айтып сёлешмеген Нальчикде, Москвада, Санкт-Петербургда да хазна таныш къалмагъанды. Биогюн да аны ауарасы бла ара шахарда эрини танышын излеп, былай айтып сёлешди.

- Манга Шамилни жашы Борис керек эди.

-Ол менме. Не жумушунг барды?

-Биздеги, сени тенгинг Салих, Борисге сёлеш да, Омарны кеси ишлеген медицина институтха салыргъа болушсун деп, адресинги бергенди, жаш тамбла эрттенликде санга тюберикди.

Киши: «Тохта, мен»...-дерге, Аминат, аны ауузына чабыт:

-Ахчачыкъ да мадаргъанбыз. Аны да жибереме. «Къуру кольгъа къуш къонмайды», дейдиле. Сен, бизни аяп, ахча алыргъа бетсинип, этер жумушунгу артха созма. Тынгулы нохтабауунгу уа артда сен ыразы болурча эткенгиз. Сора жаш окъуугъа кирсе, бир-эки ыйыкъны да кесигизде жашаргъа кьой, маржа, -деп, телефонун ёчюлтдю.

Сора, айтханыча, жашны не кереклисин да жарашдырып, Москвагъа ашырды. Эрттеден тынгысыз болуп тургъан ананы жюреги хош болду. Солуун эркин алды. Энди жашы окъургъа киргенине не аз да ишекли болмай, элде ата юйюне кетди.

Экинчи кюн Омар, анасыны сотовый телефонуна жюрексинип сёлешип:

-Сен айтхан адресде Салпагъарланы Шамилни жашы Борис жашайды. Ол мен сени, сени анангы, атангы да танымайма, медицина институт къайда болгъанындан да хапарым жокъду, мен прокуратурага къуллукъ этеме, дегенди, -деп тарыкъды.

- Сылхыр баш, мен Салпагъарланы угъай, Ачемезланы Шамилни жашы Борис бла сёз таусханма, атангы татлы тенги бла.

- Аначыгъым, жангылгъан этесе, сен манга берген адресде жашагъан Шамилни жашы Борис Салпагъарладанды. Сен улутха берирге айтханса да, ол а мени прокуратурагъа чакъыртханды. Бери терк жет да, башымы кьутхар, окъургъа барыр жолум кесилгенди.

ТЕММОЛАНЫ Мухадин.

Сёзбер

ЭНИНЕ: **1**. Ат орун. **3**. Бир бирге бек жууукъ тургъан, ёсген затла. **7**. Орта. 8. Теренни бирси жаны. 9. Биреуню байлыгъына, башха ахшы затларына жутланы. **10**. Бек уллу айып. **11**. Кьолан. **12**. Кьынгыртабан. **13**. Малны арт аягъында «мюйюзлю» сюекчик. **16**. Шинтик жастыкъчыкъ. **19**. Оюм, эс эте билиу. **21**. Сормай, бир затны кьымыл кетиучю. **22**. Эркек ат. **23**. Кёнчекни бучкакълары кьошулгъан жери. **25**. Бир ишни сыпта-усуз, тауеллик бла этергe. **28**. Чертлеуюк чыбыкъладан этилген буруу. **29**. Заман, кезиу.

ЁРЕСИНЕ: **1**. Къайгъы, дауур. **2**. Кемлик, бир затны жетишмеулюк. **3**. Биреуню къаушаны, къоруулау. **4**. Темирден неда агъачдан ишленип, ичинде мирзеу тюйюучю тёгерек, узунуракъ адыр. **5**. Врач, токарь, шофёр... **6**.Ийнени «сюрюучюсю». **14**. Ёлген неда къолайсыз, осал, аман адам. **15**. Кьышны биринчи белгиси.**17**. Чириген агъачны «уну». **18**. Тишируы ат. **20**. Сабийни аны бла алдайдыла. **24**. Бир жерден бир жерге бек узунлукъ. **26**. Союлуп, ичи кетерилген мал мыллык. **27**. Жаш.

Сёзберни **ТОКУМАЛАНЫ Хусейн** жарашдыргъанды.

Газетни 9-чу номеринде басмаланнган сёзберни жууаплары.

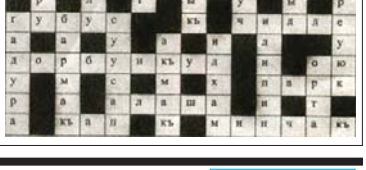

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм- 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82, 42-68-72.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71.
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилмачча бёлюм- 47-31-28.
Сурат альыучула- 42-75-82, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материалларда айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёппю алмайды.

Газет Басманы эм асламла информацияны эркинликлерини къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —П—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Асламлы информация органла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетрагграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдыргъу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 76-01-28, 76-01-10

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикте кёре 19.00 сагъатда къол салынды. 20.00 сагъатда къол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Къонакъланы Хасан - дежурный редактор; Гайыланы Рита - жууаплы секретарьны орунбасары; Акушулары Феруза (3,4-чю бетле), Рахайланы Джамиля (1,2-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 3250 экз. Заказ № 152

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru